

GAZTE BATI, LITERATURAZ

Urte bete igaro da Piarres Lafitte (1901-1985) hil zenetik. Poliglota hark zer etzekien? On zaigu, bere jakituriatik ikusirik, literaturaz gazte bati egin zion gutuna orrialde hauetara mezu gisa ekartzea, gai hori gure bete beharrezkoa denez.

Adiskidea, nahi zinuke jakin zer den literatura, eta literatura erakasle hanitz urtez izan naizelakoan, uste duzu aise argituko zaitudala! Ondikotz ahalgetu behar badut ere, aitortuko dautzut ez dezakedala behar litaken bezala zure galdeari ihardets.

Funtsean, orok noiz nahi argia aipatzen dugu, ez ginakikelarik zeazki azaltzen haren zer-izana. Aski zaiku jakitea ba dela eta gure begiak ederki laguntzen dituela.

Berdin erran nezake literaturaz: aski zaiku jakitea ba dela eta idazkien bidez gure gogo-bihotzak goxatzen dituela.

Lehenago hitz hortaz adi-arazten zuten, on ala txar, nunbait edo noizbait agertu idazki guzi-guzien moltzoa: eskual-literaturan berdin sartuko zituzten haurren *Arriola-marriola kinkuankin*, Axular-en *Geroa*, Amezketarraren ipuiak, *Gernikako arbola*, pastoralak, ostatu-kantuak, Lizardi edo Orixe-ren olerkiak, *Peru Abarka*, gure apez jakintsunen predikuak ala artzain ziberotarren *xikito* ausartak.

Geroxago idazki «hoberenak» baizik ez dituzte onhartu zinezko literaturatzat. Zoazi zu ordea xuxen erabakitzerat nun den «hoberenaren» muga?

Hasteko, ez du gaiak berenaz literatura egiten, gai guziak nolazpait besarka bait dezazke.

Idaz-moldeak, hots «estiloak», erakutsiko ote dauku zer-tarik ageri den egiazko literatura? Ez eta ere. Hanitz molde ba dira idazkintzan, denak berdin baliosak zoin bere sailean: bixtan da Topet-Etxahunen mintzaira kaldatsuak ez duela zer ikus Dibarart-en bertso baketsuarekin; ez eta Diharassarry-ren idazkera argi adimendutsuak Arbelbide-n ospearekin, are gutiago Hiriart-Urruty kalonjearen ele jori jauzikariarekin edo Etchepare midikuaren hizkuntza aberats apainduarekin.

Alta literaturaren hel-buruak ere ez gaitu hartaz biziki argituko: alabainan mendez-mende zertarako ez dute idazlek baliatu? Batek nahi ukan du izan jostatzale, bertzeak edertzale, hunek argitzale, horrek bazterren zeatz-erakusle, harek gogobihotzen ikerle; izan dira ere amets-saltzaleak, mundu-ukatzailleak, mundu berri asmatzailleak; agertu zaizku ixtorio edertzaleak bai eta zikintzaleak; batzu biziari doazkon auzieri jarraiki zaizkote, bertzeak jendeen arteko gaiari, zonbaitzu jakitateari, nun ez diren mundu huntaz goragoko gauzez mintzatu. Hots, zonbat jende, hanbat xede. Alde hortarik ere literatura hertsiki ezin muga.

Honoré de Balzac-ek errepikatzen omen zioten gazteri: «Erradak nork irakurtzen dituen hire liburuak, eta erranen dauiat nor haizen!». Jende xeheak ez baditu gure idaz-lanak eskuratu nahi, ba dut beldurra ez gabiltzala behar litaken bidetik. Behin aditu diot Orixe zenari, eskuarazko goi-literatura ez zela hiru ehun eta zoinbat hogoi lagunen arteko zeregina baizik. Haren ustez gaineratiko Eskualdunek ez zuten goi-literatura hortaz gozatzeko tirria izpirik.

Jakina: irakurle xehe gehienek ez dute libururik erosten beren buruaren hausteko, bainan «denbora pasa», berek dioten bezala. Irakur-gai errexa bilatzen dute eta atsegingarria: ez dute sakonkeria laket, ez eta solas bihurdikatua. Bota ixtorio,

bota amodiozko ele-berri, bota poliza-ipuin (aski bakun diren ber), bota irri-solas, bota jakitatezko gai axial zerbait, bota bertsu hunkigarri edo jostagarri; ez ordea jendea narda teknika arradoz, metafisika ilunez, psikologia koropilatsuz, poesia zail, idor, mokor edo mainguz; ez emoka eskuara hitz arrotzez, joskera makurrez, erdara berri bat ez dadin bilaka. (Artetik aitor dezadan, ene azken lerro hauietan beretan bat edo bertez kausituko duzu, populuarentzat nola ez mintza erakutsiko dautzunik...).

Ikusten bide duzu, adiskidea, leize bat ari zaikula irekitzen, nun ez den jada zabalki irekia, herritarren artean, batzu kultura bati dagozkiola, bertezak berteze bati.

Idaz-lanetan ari diren askok gogoan dute, eskual-literatura bertez goi-literaturen gain-gaineko ozkarat hel-arazi behar dutela, lehen-bai-lehen. Xede ederra! Gaztetan nihaur ere amets horrek lilluratu nau eta zinez uste dut goiz edo berant hortaratzeko eginbidea ba dugula.

Bainan, kenka huntan, banako ez ginuken lan premiatsugorik! Iduri zait gure literaturak ba duela herritatzearen beharra. Jauts bedi ixtant bat ilargi-hedoiatarik lurrerat, baserrietarat, karrika edo kaletarat; gero emeki-emeki goratuko du gu berriz ere, herriaren kultura aberats arau.

Jende xehearen meneko idazkirik ez badugu eskuaraz ateratzen, eskualdun gehienak ez zaizkigu jarraikiko: erdaraz atxemanen bait dute beren heineko irakurtzekoa beti eta gehiago erdararat joko dute. Ez dakit hortaz aski konturatzen giren! Orduan norat ariko da goi-literatura? Errekarat ez ote?

Hots, hurbil gaizkiotela eskualdun xeheri. Eman gaiten heien mailan, umil-umila, behin segurik. Ez izan ez lotsa, ez herabe. Apaltzen dena goratuko da ondoan, eta goratuko ditu bere apal-kideak. Gisa hortan eginen da ez bakarrik idazkeraren, bainan eskual-literaturaren batasun baitezpadakoa.

Adiskidea, barka, ez badautzut zure auzia nahi bezala xuritu.

Ondoko egunak arte. Bihotzez agur!

P. LAFITTE

HEGATSEZ (1971) *Liburutik jaso.*